

Kovács Dávid – Karácsony Tamás

A berlini Neues Museum felújítása

David Chipperfield Architects

A berlini Neues Museum az utóbbi idők egyik legnagyobb hatású épületfelújítása. A tizenkétéves tervezési és kivitelezési időszakot követően, 2009. március 5-én átadott épület élénk vitákat váltott ki mind a résztvevő szakmák: építészek, műemlékvédők, művészettörténészek, muzeológusok képviselői, mind a közönség körében. A felújítás tervezői számára a második világháborúban súlyos sérüléseket szenvedett, majd évtizedeken át rom állapotában hagyott és pusztuló épület megőrzése, konzerválása és az ettől világosan megkülönböztetett kortárs kiegészítése volt a cél.¹

A Neues Museum a berlini Museumsinsel (Múzeumsziget) egyik meghatározó épülete, 1843 és 1855 között épült Friedrich August Stüler tervei szerint. Az épület nemcsak a Múzeumszigeten álló épületegyüttes részeként, de önmagában is a 19. századi múzeumépítészet egyik jelentős alkotása. Ez pedig nem utolsó sorban annak is köszönhető, hogy korát meghaladó épületszerkezeti újításokkal és az előregyártható szerkezetek előnyeit kihasználva épült fel. Újszerű volt a muzeológiai koncepció is, amely a művészet, a kutatás és a művelődés funkcióinak egyesítését tűzte ki célul. Stüler koncepciója az volt, hogy a belső terek a benne kiállított műtárgyakat kiegészítve, egykori épített környezetüket idézzék mind formavilágukban, mind a díszítőfestés terén. A múzeum elkészültekor a földszinten helyezkedett el az egyiptomi és a német régészeti gyűjtemény, az első emelet az antik, bizánci, román, gótikus, reneszánsz és klasszicista szobrok gipszöntvényeinek gyűjteményét fogadta be. A második emeleten pedig modelleket, kegytárgyakat és kisebb műtárgyakat mutattak be. A háromszintes épület középső részét teljes szélességében és magasságában elfoglaló hatalmas lépcsőcsarnokból indultak két oldalon a teremsorok, melyek egy-egy belső udvar köré szerveződtek. A csarnokot Friedrich Kaulbach müncheni festőnek a porosz király megrendelésére készített, az emberiség történetét bemutató festmény/freskósorozat díszítette, míg a lépcsősor tetejére az építész az Erechteion szobrainak másolatát helyezte.

A múzeum a második világháború alatt nagymértékben károsodott. 1943-ban a központi lépcsőházat, 1945-ben pedig az észak-nyugati és a dél-nyugati szárnyakat érte bombatalálat.² Az épület ezt követően évtizedekig romos állapotban állt, a teljes körű felújítására technikai, eszmei okok és a gyűjteményi program összetettsége miatt több mint fél évszázadot kellett várni. A Múzeumsziget és egyes épületeinek felújítására 1993-ban meghívásos tervpályázatot írtak ki, melyet Giorgio Grassi olasz építész nyert meg. A túlságosan összetett program és az intézményi elvárások teljesülésének hiánya miatt új fordulót írtak ki, amire az első forduló díjazottjait hívták meg. A pályázat végül Frank Gehry amerikai és David Chipperfield angol építész között dőlt el. A Chipperfield vezette csapat kidolgozta a Múzeumsziget helyreállításának átfogó tervét, amelyen belül az egyes

---

¹ KERÉKGYÁRTÓ Béla: „begyógyítani a sebeket – megmutatni a sebeket”, a berlini Neues Museum felújításáról. In: Somogyi Krisztina – Klobusovszki Péter (szerk.): *Középületek közvetlen közelségben*. BME Építészmérnöki Kar Középülettervezési Tanszék, 175.

² VEREBICS Petra: Fájdalomkonzerv a berlini neues múzeum, Építészfórum, 2009.

<http://epiteszforum.hu/fajdalomkonzerv-a-berlini-neues-museum>

(Utolsó elérés: 2018.05.24.)

múzeumok felújítását különböző építészirodák végezték. A Neues Museum felújítására David Chipperfield irodája 1997-ben kapta meg a megbízást. Chipperfield választ adott a korábban a Neues Museum helyreállítási programjában szereplő funkciók - látogatóközpont és múzeumépületek összekötése - problémáira is. Ennek megfelelően került az új fogadóépület a Spree és a Neues Museum közötti területre.³ A felújítás és kiegészítés során az volt az egyik legfontosabb tervezői szándék, hogy a megújult épületen megkülönböztethetőek legyenek a Stüler által tervezett részek és az utólagos hozzáépítések.

01.kép. Az épület homlokzata a középrizalittal

Az épület bejáratát ma a kolonnáddal keretezett előkerten keresztül közelíthetjük meg, mely a gondosan ápoltnövényzetnek és az oszlopok fény-árnyék játékának köszönhetően különleges hangulatot nyújt. Az oszlopok között áthaladva először az épület egyszerű, de szép arányú, eredeti homlokzata tárul fel előttünk, tekintetünket a középrizalit vonja magára, ezért a déli szárny elpusztult részének kortárs helyreállítását csak később vesszük észre. Ez utóbbi a meglévő homlokzati részekkel közel azonos színű, tisztítás nélküli, bontott téglafelületekkel készült.

Az épületbe belépő látogatót a teljesen újraformált, ma is nagyvonalú lépcsőtér fogadja: az új lépcső és mellvédjei hatalmas térbe állított tárgyként az eredeti arányrendszert és vonalvezetést követi, törtfehér színű műkő felületének és a „sarkos” formálásnak köszönhetően természetesen illeszkedik a nagy belmagasságú térbe.⁴

02.kép. A lépcsőtér az új lépcsőkkel

A megújult épület ereje abban mutatkozik meg, hogy a megmaradt épületrészeket, építészeti elemeket úgy őrizték meg, hogy azok az idő nyomait magukon viselik. Ezeknek a nyomoknak, rétegeknek a rögzítése, a viszonyok meghatározása különösen aprólékos, több szakma képviselőinek együttműködésén alapuló munkát igényelt. Az alapelv rögzítésén túl – ’mindent megőrizni, ami megmaradt, de semmit sem rekonstruálni’ - teremről teremre, részletről részletre kellett megoldást találni, de úgy, hogy a részek végül mégis valamiféle egységet képezzenek. Az elpusztult vagy sérült épületrészek pótlásai, illetve a funkció megkívánta új elemek ugyanakkor kortárs építészeti formanyelvet tükröznek.

A múzeum mai térszervezésében fontos szerepet játszik az elpusztult egyiptomi udvarba beépített, vasbeton pillérekből és födémekből álló kiállító „sziget”. Különleges téri helyzetének (az egykori udvar közepén, a meglévő épület falaitól eltartva épült és csak egy keskeny hídon keresztül közelíthető meg), szerkezeti rendszerének és az udvar utólagos acél-üveg szerkezetű lefedésének köszönhetően lebegő hatást kelt, ugyanakkor mégsem idegen a meglévő épület masszív szerkezetétől.

03.kép. Az egyiptomi udvar utólagos beépítése

---

³ KERÉKGYÁRTÓ Béla: i. m., 175. A fogadóépület tervei körül is heves vita bontakozott ki, amely eredményeként Chipperfield teljesen átdolgozta a terveket. A korábban zárt homlokzatú épület áttört, filigrán oszlopsor által határolt építménnyé alakult.

⁴ Ugyanakkor ez váltotta ki az egyik legelkeseredettebb vitát a hagyományőrző városvédőkkel, akik a teljes helyreállítást szerették volna elérni. Maga Chipperfield is több megoldással kísérletezett, az eredeti kialakítás különböző elemeinek visszaállítását is kipróbálta, végül mitológiai jeleneteket ábrázló gipsztáblák kerültek a lépcsőház falára.

A lépcsőtereken kívül az épület egyik legeredetibb megoldása az az íves falfelületű belső tér, amelyben a kupolaszerű térlefedés és az annak középpontjában elhelyezett felülvilágító lanterna egyszerű megjelenésű, de a térben álló szobrok szempontjából hatásos helyet képez. E belső tér karakterét tovább erősíti az, hogy a nyerstéglából készült íves falfelület a beáramló napfényben egyszerre kelt lágy és kemény, kortárs és időtlen hatást. A különleges anyagok és felületi struktúrák alkalmazása az egész épületre jellemző. Ottjártunkkor külön élményt jelentett az épületbe beáramló, napfény keltette fény-árnyék hatás, mely a belső terek felületeinek plasztikáját, a szerkezetek és a burkolatok struktúráját és felületét még átélhetőbbé tette. A megsemmisült épületrészek pótlásait az eredeti pompa visszaállítása helyett inkább az időtlenség hatását keltő egyszerű, a díszítést és a túlformáltságot nélkülöző formanyelv, nyerstégla-, valamint látszóbeton felületek jellemzik.

04.kép. A meglévő épületrészeken látható maradt az idő nyoma.

A belső terek fontos részét képezik a kiállított műkincsek állványai és vitrinjei. Ez utóbbiak az építészeti koncepciónak megfelelő anyaghasználattal: feketére mázolt acél szerkezettel és üvegfelülettel, egyedi formálással és részletképzéssel készültek, elhelyezésük viszont az eredetileg tervezetektől helyenként eltér. A tervek szerint bizonyos termekben kísérleti módon, azonos térközökkel, hálós rendszerben helyezkedtek el a megközelítőleg egyforma vitrinek így a látogató szabadon bolyonghatott és szemlélődhetett köztük, ezt az elrendezést később megszüntették, a vitrineket csoportokba rendezték és irányított látogatói útvonalat jelöltek ki ezekben a termekben is. Ez azt mutatja, hogy a múzeum vezetése bizonyos múzeumberendezési kérdésekben a tervezők kísérleti megoldásaival szemben az általa már ismert és kipróbált elrendezéseket preferálja.

Összességében elmondható, hogy ez az elkészültekor rendhagyónak számító épületfelújítás azon túl, hogy az épület régi és új elemei harmonikus egységet alkotnak, azért volt sikeres, mert a kultúrtörténet különböző korszakait és rétegeit megelevenítő kiállítási tárgyak valamint a történelem és idő lenyomatait őrző épületrétegek illeszkednek egymáshoz, a múzeumi tárgyak és a múzeum mint épület és intézmény kölcsönösen egymásra utalnak és értelmezik egymást. Ilyen módon az épület terei nem csak „keretet” jelentenek a megtekinthető tárgyak számára, hanem a kiállítás részévé is válnak.

Karácsony Tamás

Gondolatok, érzések, képek a Neues Múzeumról

Szeretek elmerülni egy-egy témában. A Neues Museum ilyen. A mostani kirándulás alkalmával másodszer láthattam élőben. A 2009-es találkozásunkat a Szépművészeti Múzeum megtervezett – de aztán mégsem megvalósult – színtalatti bővítésének⁵ és György Péternek köszönhetem, aki a bővítés és a terv támogatója volt. Ő szervezte meg az utunkat, és együtt kerestük fel a múzeumot, nem sokkal azután, hogy a felújítás után megnyílt.⁶ Meghatározó élmény volt. Egyetlen nap. Megismerni, megfejtetni, értelmezni, tanulni belőle. A látogatás segített egy sok kérdést eldönteni. Az a nap az előző hónapok szakmai vitáit, belső gyötrődéseink témáit egészítette ki, részben átértékelve azokat –

⁵ A Szépművészeti Múzeum színtalatti fejlesztése c. projekt tervezési feladatait 2008-2010 között végeztük.

⁶ A múzeum 2009. 09. 16-án nyitotta meg a kapuit, látogatásunkra 10. 21-én került sor.

sok-sok bizonytalan felvetést tett a helyére. Például: erősen hajlottunk az anyaghasználat terén a műkő alkalmazására. Meglátva a Neues Museum belső tereit, ettől azonnal elálltunk. Ez a minőség, végiggondoltság nehezen „überelhető” – helyette jött egy legalább ennyire izgalmas anyag és felület, a gipszmásolatok meghökkentően érzékeny, kifejező, gazdag felülete – gipszben gondolkodtunk a továbbiakban (a falak, a mennyezetek felülete a gipszmásolatok felületének igényességét, csiszoltságát követte volna).

A jelenlét az első alkalommal meghatározó volt (két kört tettem: az első az építészeti, belsőépítészeti megoldásokat térképezte fel, a második a kiállításra, az installációra összpontosított). Azóta is izgat, ki, milyennek látja a múzeum tereit, hogy értékeli, mi ragadja meg a kiállítást járva.

A második találkozás több okból sem vált ennyire felfokozottá. Elsősorban azért, mert – amint Dávid is utalt rá – a tervezők által kialakított kísérleti koncepciót hagyományos kiállítási renddel váltották fel. Ennek folytán viszont az eredetileg kialakított kényes egyensúly felbomlott. Például a második szinten, az északnyugati szárny (görög terem) szobrai az első találkozáskor egyenletesen kiosztottak voltak. A látogató „elveyült” a szobrok között. Ez nagyon meghitt helyzetet teremtett. Nem hierarchiára épült a szobrok egymásmelletisége: a legkisebb, pár centiméteres szobor ugyanakkor súllyal szerepelt a kiállításban, mint egy életnagyságú. (1. kép) És közvetlen, természetes volt a jelenlét. Most ez borult. A szobrokat a fal mellé állították, jóval nagyobb összefüggő teret adva a látogatónak. (2. kép) Elváltak egymástól. A meghitt közelség megszűnt. De hasonló érzésem támadt a harmadik szinten is. Kilenc éve az installáció kifejezetten könnyed volt és friss. Azt sugallta, hogy a dobozott műtárgyakat most kezdik kicsomagolni – terítik őket, hogy mindent számba tudjanak venni. Az installáció világos fadobozokból állt, erősítve ezt a hatást. Ma mélybarna, tömör fa és szürkített üveg felületek fogadtak. Minden kimódolt, súlyos.

A mostani látogatásunkon izgalmasak voltak a helyszíni beszélgetések Dáviddal és a kirándulás más résztvevőivel. Dávid reakciói, az általa megragadott képek továbbbírásra, mérlegelésre, összehasonlításra sarkallnak.

Képre – kép, lapra – lap: játsszunk így!

01. Furcsa látványt nyújt a 2. világháború előtt készült fotó,⁷ mely a keleti árkádsort zárt, félig üvegezett, félig tömör folyosóként mutatja. Ennek nyitása, összekapcsolása az udvarral, a kerttel, a számtalan jó döntés egyike. És így már érthető az árkád kazettás mennyezetén nyitott bevilágítók sora, rendje is! (3. kép) A mai, természetes dinamikával körbefutó nyitott kolonnádkhoz viszonyítva a zárt folyosó nehezen értelmezhető. A felvétel másik érdekessége az akkor még álló, az Altes és a Neues Museumot összekötő, az emelet magasságában feszülő zárt híd. A Múzeumszigeten belüli egységek zárt összekötése ma is napirenden van – de most szint alatt épül az „archeológiai sétány”.

02. A lépcsőtér valóban nagyvonalú. Az első látogatással szemben most napsütéses időnk volt. Gyönyörű fényekkel. A fényfoltok új rétegek a térben – meghatározóan szépek. De még ebben a fényzőnben is rejtőzködő, alig kiolvasható a tetőszerkezet és annak szerkesztési rendje. (4. kép) Chipperfield itt szakít az előzményekkel: Stüler kéthéjű tetőzete helyett tisztán szerkesztett, keleti

---

⁷ Blauert, Elke – Bähr, Astrid (szerk.): *Neues Museum. Architektur, Sammlung, Geschichte*. Nicolai Verlag 2009, 48.

hagyományokat beemelő konstrukciót tervez. Ami a választásban meglepő, az a felismerhető előkép: a Bauwelt⁸ szakírója szerint ezzel Shin Takasuga vasúti alvóházára utal,⁹ (5. kép) mely a hetvenes években árnyalt módon értelmezte újra a japán építészetben oly meghatározó tetőzetet, annak finoman kimódolt szerkezetét és meglehetősen határozott jelentéstartalmát (a tető, mint védőpajzs). De ha jobban belegondolunk, ez az érzékenyen átírt előkép szellemiségében nem áll oly távol Stüler történeti előképeket feldolgozó módszerétől – igaz, ez más megfontolások mentén született döntés.

03. A déli kupolatér a háborúban súlyosan megsérült – Chipperfield ezért ebben az esetben is új eszközöket alkalmazott a továbbépítés során. Sokat törtem a fejem, vajon honnan az elhatározás: a falakat szinte észrevétlenül boltozatba hajlítani, a négyzetes teret kupolába terelni. Mindezt élek, áthidaló formák, szerkezeti elemek nélkül. (6. kép) A végeredmény meghatározhatatlan, mégis természetesnek tűnő forma. Egyedi, miközben érthetetlen, hogy miért is az!

A két, immár fedett udvar két önálló történet. Az északi eredendően fedett. Itt tehát nem a befedés volt az, amin a vita folyt. Újra építeni az eredeti tervek alapján a földszinti oszlopsort, mely az egyiptomi gyűjtemény udvarában állt, tartva a körbejárót,¹⁰ vagy helyére beépíteni a műkő szerkezetet – ez igen, ehhez erős hittel kell rendelkezni! De a létrehozott tér megvédi, magyarázza alkotójának döntését. (Miközben az ellenállás, a tiltakozás a megvalósítás során folyamatos volt. Sokan szerették volna a teljes rekonstrukciót!)

Érdekes a déli udvar is, mely nem volt fedett. Az eredeti tervek itt is rendelkezésre álltak¹¹ és láthatjuk a háborús sebeket is.¹² Az új acélszerkezetű tető látványa erősen közelít egy történeti acélszerkezet habitusához. Léptékhelyes, könnyed, természetes.

Az udvarok kialakítása így vált izgalmas kettőssé: bátor, erőteljes jelenlét az egyik oldalon, szerény, alkalmazkodó, alig érzékelhető lebegés a másikon.

04. Igen! A helyreállítás minden részlete igazolja a koncepciót. Az épület valóban több mint épített keret. Teljes mértékig összeforr a gyűjteménnyel, a kiállított tárgyakkal, az installációval. A 12 év folyamatos gondoskodás elérhetetlen minőséget eredményezett. Ezért is oly nehéz vállalkozás bármiféle változtatás, kiegészítés. A legkisebb belenyúlás is borítja a kényes egyensúlyt – ami tartható lenne, de kizárólag alapos, mindenre kiterjedő átgondolással, felülvizsgálattal!

Az arányosság az, ami igazán lelkesít. A megtartás, a továbbírás aránya. És a továbbírás gyönyörködtető változatossága, a változatosság mögött rejlő mély tartalmak. Csak a fenti tételekre utalva: a japán tető beemelése (fény és árnyék), a minimalista tárgyalás az egyiptomi udvarban (új terek), a déli udvar érzékenyen alkalmazkodó lefedése (helyet találni múlt és múlt között – azaz a háború előtti udvar képe és az azt követő kép között), a műkő anyagú kiegészítések szerkezeti tisztasága, komponáltsága (új struktúra, mely a stüleri innovációt hordozza), az installáció téri, hangulati hullámozása (sűrűsödések – fellazulások / komoly, érett hangulatok - könnyedség, frissesség).

---

⁸ <http://www.bauwelt.de/themen/bauten/Neues-Museum-2159686.html>

(Utolsó elérés: 2018.08.01.)

⁹ <http://www.hiddenarchitecture.net/2018/01/railway-sleeper-house.html>

(Utolsó elérés: 2018.08.01.)

¹⁰ Blauert, Elke – Bähr, Astrid (szerk.): i. m., 120. Látvány az egyiptomi kiállítás udvaráról. Litográfia.

¹¹ Blauert, Elke – Bähr, Astrid (szerk.): i. m., 37.,38. oldal: keresztmetszetek.

¹² Blauert, Elke – Bähr, Astrid (szerk.): i. m., 57. kép

Irodalom

György Péter: *Múzeumok a nagyvárosok változó szövetében. 2. Neues Museum, Berlin.* MúzeumCafé 16., 2010, 56–66. o.

KERÉKGYÁRTÓ Béla: „begyógyítani a sebeket - megmutatni a sebeket”, a berlini Neues Museum felújításáról. In: Somogyi Krisztina – Klobusovszki Péter (szerk.): *Középületek közvetlen közelségben.* BME Építészmérnöki Kar Középülettervezési Tanszék, 2017, 170-183

VEREBICS Petra: Fájdalomkonzerv a berlini neues múzeum, *Építészfórum.hu*, 2009.
<http://epiteszforum.hu/fajdalomkonzerv-a-berlini-neues-museum> (Utolsó elérés: 2018.05.24.)

Blauert, Elke – Bähr, Astrid (szerk.): *Neues Museum. Architektur, Sammlung, Geschichte.* Nicolai Verlag 2009

<http://www.bauwelt.de/themen/bauten/Neues-Museum-2159686.html>

Képek

Kovács Dávid

1. Az épület homlokzata a középrizalittal
2. A lépcsőtér az új lépcsőkkel
3. Az udvarok utólagos beépítése
4. A meglévő épületrészekben látható maradt az idő nyoma.

Kovács Dávid felvételei

Karácsony Tamás

1. Vitrinek között, 2009
  2. Vitrinek között, 2018
  3. Bevilágítók a kollonádban
  4. A légtér tetőszerkezete
  5. Shin Takasuga: Ház vasúti talpfákból (1970-1975). Forrás:
<http://www.hiddenarchitecture.net/2018/01/railway-sleeper-house.html>
  6. Déli kupola
- Az 5. kép kivételével saját felvételek.